

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิปัสสนาภาวนาเพื่อการรู้แจ้งพระนิพพานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระครูนนทธรรมาภิมุข (ผิน อชิโต)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระราชโมลี (มีชัย วีรปโย), ป.ธ.๙, รป.ม., บธ.ด. (บริหารธุรกิจ)

: ดร.ชัยชาญ ศรีหานู, ป.ธ.๗, B.A., M.A., 'Ph.D. (Indian Philosophy and Religion)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑/มีนาคม/๒๕๕๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาพระนิพพานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาวิปัสสนาภาวนาเพื่อการรู้แจ้งพระนิพพาน โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เรียบเรียง บรรยาย ตรวจสอบ โดยอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ จากการศึกษาพบว่า

หลักคำสอนเรื่องวิปัสสนาภาวนามีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเป็นวิธีฝึกจิตเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์คือการรู้แจ้งพระนิพพาน เพื่อให้เกิดปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง การเจริญภาวนาหรือการปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) สมถภาวนาหรือสมถกัมมัฏฐาน คือการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ ได้แก่ การทำจิตใจให้เป็นสมาธิตั้งมั่นไม่หวั่นไหวด้วยนิรณ (๒) วิปัสสนาภาวนา หรือวิปัสสนา คือการฝึกอบรมจิต เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งอริยสัจทั้งสองอย่างต่างเป็นปัจจัยสนับสนุนซึ่งกัน

พระนิพพานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ อสังขตธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิสังขาร คือ สภาวะที่พ้นจากขั้นทั้ง ๕ หมายถึงสภาพที่หมดสิ้นราคะ สิ้นโทสะ และสิ้นโมหะ เมื่อว่าโดยปรมาตม ผู้บรรลุนิพพานถือว่าเป็นผู้สิ้นกิเลสอย่างสิ้นเชิงมีจิตหลุดพ้นจากภาระใด ๆ แบบโลก เป็นอิสระ และมีความสุขสงบอย่างแท้จริง

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อการรู้แจ้งพระนิพพานตามแนวของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เพื่ออบรมจิตให้มีปัญญาจนถึงมรรคจิต ซึ่งจะเป็นตัวพิจารณาความเกิดและความเสื่อมแห่งรูปและนาม และรู้เห็นความเป็นจริงในอริยสัจ มรรคญาณจะทำหน้าที่กำหนดรูปและนามว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตาหรือสัมผัส

กับสรรพสิ่งในลักษณะเพียงเกิดและดับ ณ เวลาปัจจุบัน และการทำภาวนาเพื่อออกจากทุกข์ ขึ้นอยู่กับความแก่กล้าของอินทรีย์ในแต่ละบุคคล เมื่อจิตรู้รูปนามตามความเป็นจริงตามอริยสัจแล้ว จิตก็จะไม่เกี่ยวเกาะในสังขารทั้งหลายและเข้าถึงการรู้แจ้งที่เรียกว่า ความดับ ซึ่งเป็นภาวะของจิตที่ปราศจากราคะ หรือเรียก ตามอาการของมรรคญาณที่เข้าไปดับตัณหาทั้งหลาย ได้โดยเด็ดขาดว่า นิโรธ แปลว่า ความดับทุกข์ ได้แก่ ความระงับจากสังขารทั้งปวง ความสลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนด ความดับกิเลส ความเย็นสนิท จนเป็นการรู้แจ้งโดยสภาวะธรรม โดยอาการแห่งการบรรลุธรรมนี้ หมายถึง สภาวะของจิตที่เข้าถึงมรรคญาณ ๔ อัน ได้แก่ โสตาปัตติมรรคญาณ สกทาคามีมรรคญาณ อนาคามีมรรคญาณ และอรหัตมรรคญาณ การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมเป็นไปเพื่อการรู้แจ้งพระนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาเถรวาท

Thesis Title : A Study of Insight Development (Vipassanābhāvanā) for Nibbāna Realization in Theravāda Buddhist Scriptures

Researcher : Phrakhru Nontadhammabhimook (Phin Ajito)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Rajamoli (Mechai Vīrapaṇṇo), Pali IX, M.A., D.B.A. (Business Administration)

: Dr. Chaichan Srihanu, Pali VII, B.A., M.A., Ph.D. (Philosophy and Religion)

Date of Graduation : 31/March/2015

Abstract

This thesis is of three objectives, they are, 1) to study insight development (Vipassanābhāvanā) in Theravāda Buddhist scriptures, 2) to study of Nibbāna in Theravāda Buddhist scriptures, 3) to study insight development for Nibbāna realization. Clarified and analyzed data were taken from the Theravāda Buddhist scriptures namely, Tipitaka, commentaries on Tipitaka, Tīga or sub-commentaries and other related scriptures. These collected data then had been composed, described in details and finally verified by Buddhist scholars and experts.

From the study it found that Insight Meditation or Vipassanābhāvanā was the distinctive method of practice for concentration of mind in Buddhism. It aimed at Nibbāna attainment by realizing the true nature of all phenomena as they really are which are called as name and forms (Nāma-rūpa). There are two methods of practice for concentration of mind; (1) Samathabhāvanā or tranquility development (2) Vipassanābhāvanā or insight development. The first refers to training course for tranquility of mind while the second is a special practice of mind for Nibbāna realizing which found only in Buddhism. The Vipassanābhāvanā will lead those who follow it to final enlightenment by realization of four noble truths (Ariyasacca).

Nibbāna in the true sense of Buddhism referred to unconditioned state of mind called as Visaṅkhāra which is beyond five aggregate attachments. It can be achieved by cessation of all desires for aggregate clinging. Nibbāna by the absolute meaning was the state of mind without greed (Rāga), aversion or hatred (Dosa) and ignorance or illusion (Moha). Those who had attained Nibbāna would completely uproot ignorance (Avijjā) and all defilements (kilesa). Their mind will be perfectly liberated, freed from all disturbances and reached the unconditioned bliss.

The practice of Vipassanābhāvanā for realization of Nibbāna requires the practice as found in principle of four foundations of mindfulness or Satipaṭṭhāna. The purpose of Insight was to reach Maggacitta. "Wisdom in Magga-citta or consciousness belonging to the path will observe the rise and fall of name and forms (Nāma-rūpa) as they really are. In functioning of noble truth (Ariyasacca-kicca), path-knowledge (Maggāñña) considers name and forms as suffering. Advance of insight meditation depends on faculties (Indriya) in each person. After realizing name and forms as they are, mind will detach from all formations reaching enlightenment or extinction respectively. This state of extinction was called as Nirodha which means the cessation of all suffering, ceasing all formations, releasing from defilements, end of desire, subduing all lust, state of peace and enlightenment. By the manner of enlightenment, the mind will attain four path-knowledge i.e. the path-knowledge of stream-entry, the path-knowledge of once-returning, the path-knowledge of non-return, the path-knowledge of Arahantaship. Following such insight meditation will reach enlightenment which is final state of perfection in Buddhism.

